

MAKKARÎ, Ahmed b. Muhammed

bulunmamakla beraber gittiği yerlerde velf olarak bilinen kişilerin kabirlerini ziyaret etmesi, ayrıca eserlerinde tasavvuf erbabına dair yaptığı bolca nakiller onun bu alana olan ilgisini göstermektedir.

Eserleri. 1. *Nefhu't-tib min ğuşni'l-Endelüsi'r-raṭib ve zikru vezîrihâ Lisâni'd-dîn İbnî'l-Haṭib*. Müellif eserine önce 'Urfü't-tib fi't-ta'rif bi'l-vezîr İbnî'l-Haṭib adını vermiş, ancak Endülüs hakkında geniş bilgi aktardığı için adını *Nefhu't-tib...* olarak değiştirmiştir. İki ana kısımdan oluşan kitabın sekiz bölüm halinde birinci kısmında genel olarak Endülüs'e dair bilgi yer almaktadır. İkinci kısım yine sekiz bölüm halinde Lisânüddin İbnü'l-Haṭib'e ayrılmıştır. Eserin birinci kısmı Reinhart Dozy, William Wright, I. Krehl ve Gustave Dugat tarafından *Analectes sur l'histoire et la littérature des arabes d'Espagne* adıyla ve Fransızca bir mukaddimeyle birlikte neşredilmiştir (I-II, Leiden 1855-1861). Pascual de Gayangos'un *The History of Mohammedan Dynasties in Spain* adlı kitabı (I-II, London 1840-1843; Delhi 1984) *Nefhu't-tib*'in Endülüs'le ilgili bölümünün kısmen tercümesinden ibarettir. Eserin tamamını ilk defa Muhammed el-Adevî yayımlamış (I-IV, Bulak 1279/1862) ve daha sonra birçok neşri yapılmıştır (Kahire 1302/1885, 1304/1887, nşr. Ahmed Ferîd Rifâf, I-IX, Kahire 1355/1936; nşr. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd, I-X, Kahire 1367/1949; nşr. İhsan Abbas, I-VIII, Beyrut 1388/1968). *Nefhu't-tib*'in muhtasarları arasında Ebü'l-Haccâc Yûsuf b. Muhammed'in *Tağrîdül-'andelîb 'alâ ğuşni'l-Endelüsi'r-raṭib*'i, Ebü'l-Hasan Ali b. Ahmed el-Fâsî'nin *Muhtaşaru Nefhi't-tib*'i, Ahmed b. Zeynî Dehlân'ın *Muhtaşaru Nefhi't-tib*'i zikredilebilir. Ayrıca *Fürce-tü'l-enfüs fi şe'ni Cezireti'l-Endelüs* adlı bir muhtasarı daha mevcuttur. Hüdâ Şevket Behnâm *Nefhu't-tib*'deki edebî tenkitler hakkında bir çalışma yapmıştır (*en-Nakdül-'edebî fi Kitâbi Nefhi't-tib li'l-Makkarî*, Necef, ts.; Beyrut 1984). Günümüze ulaşmayan birçok eseri ihtiva etmesi bakımından ayrı bir öneme sahip olan eserde İbn Liyûm'un *Kitâbü Neşâ'ihî'l-aḥbâb ve şaḥâ'ihî'l-âdâb*'ı da yer alır (V, 543-603). 2. *Ezhârü'r-riyâz fi aḥbâri 'îyâz*. Makkarî, Sebteî âlim Kâdî İyâz'ın hayatına dair rivayetleri topladığı bu eserini Fas'ta bulunduğu yıllarda kaleme almıştır. Mağrib'de çok beğenilen ve çeşitli kütüphanelerde yazma nüshaları bulunan eser yayımlanmıştır (nşr. Murâd et-Türkî,

Cezayir 1906; Tıtvân 1939; nşr. Mustafa es-Sekkâ – İbrâhim Ebyârî – Abdülhafız Şelebî, I-III, Kahire 1358-1361/1939-1942; nşr. Abdüsselâm Herrâs, I-V, Rabat 1978-1979). Feth b. Hâkân el-Kaysî'nin, hocası İbnü's-Sîd el-Batalyevsî'nin hayatını anlattığı eseriyle İbn Zümrek'in on beş muveşşahı ve 2481 beyti de bu kitapta yer almaktadır. 3. *Ravzatü'l-âsi'l-'âṭireti'l-enfâs fi zikri men lekütühû min a'lâmi'l-ḥaḍrateyn Merrâkûş ve Fâs*. Makkarî, Sa'dî Fas Sultanı Ahmed el-Mansûr'a takdim ettiği bu eserde Fas ve Merakeş'te karşılaştığı âlimleri tanıtmıştır (nşr. A. Mansûr, Rabat 1383/1964; 1403/1983). 4. *Fefhu'l-müte'âl fi medhi'n-ni'âl*. Hz. Peygamber'in pabuçlarını (na'i-i şerîf) konu alan manzum bir eserdir (Haydarâbâd 1334/1916; Rabat 1983). 5. *İdâ'etü'd-düçne bi-'akâ'idî Ehli's-sünne*. Manzum bir eserdir (Kahire 1304/1887; nşr. Ebü'l-Fazl İbnü's-Siddîk el-Gumârî, Kahire 1952). 6. *İthâfü'l-muğrami'l-muğrâ fi şerhi's-Şuğrâ*. Kelâmla ilgilidir (Rabat, el-Hizânetü'l-melekiyye, nr. 3544, 5928). 7. *Ref'u'l-ğalaṭ 'ani'l-muḥammesi'l-hâli'l-vasaṭ* (Kahire, Fihristu Hidiviyye, V/342). 8. *Neylü'l-merâmi'l-muğtabat li-tâlibi'l-muḥammesi'l-hâli'l-vasaṭ*. Tilsima dair bir eserdir (Berlin Ktp., nr. 4119). 9. *Qavâ'idü's-seriyye fi ḥallî müşkilâti's-Şecereti'n-nu'mâniyye*. 1010-1110 (1601-1698) yılları arasında meydana gelecek olaylarla ilgili kehanet kabilinden bilgileri ihtiva etmektedir (Berlin Ktp., nr. 4222). 10. *Ḥüsnu's-senâp'an men cenâ*. Af dilemekle ilgili âyet, hadis ve hikmetli sözleri içeren bir eser olup Hindistan ve Mısır'da taş baskısı yapılmıştır. 11. *el-Muḥtâr min nevâdiri'l-aḥbâr* (Kahire 1310/1892; Beyrut 1986).

BİBLİYOGRAFYA :

Makkarî, *Nefhu't-tib*, neşredenin girişi, I, 5-24; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1124; Meyyâre, *ed-Dürü's-şemîn ve'l-mevidi'l-mu'in*, Kahire 1306, I, 41; Hafâci, *Reyhânetü'l-elibbâ*, II, 185, 293; Yûsî, *Muḥâdarât*, Fas 1317, s. 59; Brockelmann, *GAL*, II, 297; *Suppl.*, II, 408; *Hediyetü'l-'ârîfîn*, I, 157; Abdurrahman b. Muhammed el-Cilâfî, *Târîḫü'l-Cezâ'iri'l-'âm*, Beyrut 1400/1980, s. 144-148; Reşîd Yûsuf Atâullah, *Târîḫü'l-âdâbi'l-'Arabîyye* (nşr. Ali Necîb Atvî), Beyrut 1985, s. 267-270; Tâhir Ahmed Mekkî, *Dirâsât fi meşâdiri'l-edeb*, Kahire 1986, s. 365-382; Necân el-Attâr, *el-Endelüs min Nefhi't-tib li'l-Makkarî* (nşr. Adnân Dervîş – Muhammed el-Misrî), Dimaşk 1990; Muhammed Abdülganî Hasan, *el-Makkarî*, Kahire, ts.; Muhammed b. Abdülkerîm, *el-Makkarî ve kitâbühü Nefhu't-tib*, Beyrut, ts.; Abdülvehhâb es-Sâbûnî, *Uyûnü'l-mü'elleftâ* (nşr. Mahmûd Fâhûrî), Halep 1413/1992, I, 194-196; Cezzâr, *Medâhilü'l-mü'ellifîn*, III, 1604-1605; Sâlihiyye, *el-Mu'cemü's-şâmil*, V, 133-137; M.

Abdullah İnân, "el-Makkarî mü'erriḫü'l-Endelüs", *er-Risâle*, IV/161, Kahire 1936, s. 1247 vd.; Hüseyin Münis, "el-Makkarî egrabi seffir fi'l-vücûd", *el-'Arabî*, sy. 52, Küveyt 1963, s. 50 vd.; Hüdâ Şevket Behnâm, "Kitâbu Nefhi't-tib li'l-Makkarî", *el-Mevrid*, VII/1, Bağdad 1978, s. 63-88; Necât el-Merîni, "et-Ta'rif bi-muhtaşarâti Nefhi't-tib", *Mecelletü Dirâsât Endelüsiyye*, sy. 9, Tunus 1413/1993, s. 52-69; E. Levi-Provençal – [Ch. Pellat], "al-Makkarî", *EI²* (İng.), VI, 187-188; Ali Edhem, "Nefhu't-tib li'l-Makkarî", *Tî*, III, 901-916; D. J. Wasserstein, "al-Makkarî, Shiâb al-Dîn", *Encyclopaedia of Arabic Literature* (ed. J. S. Meisami – P. Starkey), London 1998, II, 509.

MEHMET ÖZDEMİR

MAKKARÎ, Muhammed b. Muhammed (محمد بن محمد المقرئ)

Ebû Abdillâh Muhammed
b. Muhammed b. Ahmed el-Makkarî
el-Kureşî et-Tilimsânî
(ö. 759/1358)

Mâlikî fakihî.

Aslen Kureş kabilesinden olup ticaretle uğraşan nüfuzlu bir aileye mensuptur. Aile önce Cezayir'in Makkara şehrinde ikamet etmiş, VI. (XII.) yüzyılın sonlarında Tilimsân'a yerleşmiştir. Abdülvâdî Hükümdarı I. Ebû Hammû devrinde (1308-1318) Tilimsân'da doğup yetişen Makkarî'ye ailesinden zengin bir kütüphane mirası kaldı. Makkarî, Ebû Hammû ve Ebû Tâşfin medreselerinde eğitim gördü; aralarında Ebû Abdullâh Muhammed b. Yahyâ b. Ali İbnü'n-Neccâr et-Tilimsânî'nin de bulunduğu birçok âlimden ders aldı. Ebû Tâşfin'in huzurunda düzenlenen ilmi tartışmalara katıldı. 737 (1337) yılında Bicâye'ye ve ardından Tunus'a gitti. İbn Abdüsselâm el-Hevvârî başta olmak üzere devrin ulemâsının derslerine katıldı. Memleketine döndükten kısa bir süre sonra ilim için Fas, Tâze, Ağmat ve Sebte gibi şehirleri dolaştı. Geri geldiği Tilimsân'da bir müddet kaldı ve ardından hac yolculuğuna çıktı (744/1343). Mısır'da Ebû Hayyân el-Endelüsî, Mahmûd b. Abdurrahman el-İsfahânî, İbnü'l-Lebbân gibi âlimlerle görüştü. Hicaz ulemâsıyla birlikte oldu. Dönüşünde Şam ve Kudüs üzerinden geçerek başta İbn Kayyim el-Cevziyye olmak üzere bölge âlimlerinden faydalandı. Daha sonra yeni bir yolculuğa çıkıp Fas ve Endülüs'te Sicilmâse, Der'a, Ustübüne, Merbelle, Mâleka, Hâme ve Gırnata'yı dolaştı. Bu süre zarfında Merînîler'in idaresi altına giren Tilimsân'a geri döndü. Tahta yeni çıkan Ebû İnân el-Me-

rîmî'nin talebiyle biat metnini hazırlayıp cülûs merasiminde okudu. Ardından hükümdarla birlikte gittiği Fas şehrinde başkadılığa (kādîlcemâa) getirildi. Bu arada Ebû İnân'ın huzurunda *Şahîh-i Müslim* dersleri verdi, ilmî müzakerelere katıldı. Ayrıca onun yaptırmış olduğu Mütevekkiliyye Medresesi'nde başta tefsir olmak üzere çeşitli dersler okuttu. Yedi yıl sonra kadılıktan alındı. Kaynakların bundan sonraki vazifesine dair bilgi vermesine karşılık Escorial Library'deki (nr. 1140) mecmuada bulunan 289. menşurdan (metni için bk. Muhammed b. el-Hâdî Ebû'l-Ecfân, s. 177-178), Tilimsân'ın kuzeyindeki sahil bölgesinde yer alan Huneyn kadılığına tayin edildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca aynı hükümdar tarafından Endülüs sefirliğiyle görevlendirildi (757/1356). Görevinden dönüşünde her türlü resmî vazifelerinden ayrıldı, Mâleka'ya yerleşip ilim ve ibadetle meşgul oldu. Burada Nasrî Emîri Ganî-Billâh'tan saygı gördü ve kendisine Dîvân-ı A'sâr'dan maaş bağlandı. Ebû İnân, aleyhinde propaganda yaptığı zannıyla Makkarî'nin iade edilmesi yönünde ısrarlı girişimlerde bulundu. Eman vermesi üzerine de iki âlimin eşliğinde Fas şehrine gönderilen Makkarî'ye baskı uygulandı (iade talebinin ve emanın metni için bk. a.g.e., s. 179-181). Ancak muhtemelen yaptıklarından pişmanlık duyan hükümdar tarafından Kostantîne (Cezayir) seferi sırasında kazaskerliğe getirildi. Sefer dönüşünde hastalanan Makkarî 29 Cemâziyelevvel 759 (9 Mayıs 1358) tarihinde Fas şehrinde vefat etti. 758 Zilhiccesi (Kasım-Aralık 1357) veya 759 Muharremi (Ocak 1358) sonlarında öldüğüne dair rivayetlere de vardır. Ertesi yıl naaşı yakınları tarafından Tilimsân'ın Bâbüs-sarf cihetindeki ecdat kabirlerinin yanına nakledilmiştir.

Fıkıh, usûl-i fıkıh, tefsir, nahiv, mantık, tarih ve tasavvuf saharlarında eser verecek düzeye erişen Makkarî mezhepte müctehid olmakla birlikte mezhep taasubuna karşı çıkardı. Şairlik yönü de bulunan âlim güçlü bir hâfizaya sahip, doğru sözlü, mütevazî, yardım sever ve cömert bir şahsiyetti. Talebeleri arasında Lisânüddin İbnü'l-Hatîb, Şemseddin el-Vâdîfâşî, İbrâhim b. Mûsâ eş-Şâtîbî, İbn Abbâd er-Rundî, İbn Zümrek, İbn Haldûn, Mevâk gibi meşhur kişiler vardır.

Eserleri. 1. *el-Ķavâ'idü'l-fıkhîyye*. 1200 küllî kaideyi içeren eserin ibadetlerle ilgili bölümü üzerine Ahmed b. Abdullah b. Humeyd tarafından Câmî-

atü Ümmî'l-kurâ'da hazırlanan doktora tezi (1404/1984) daha sonra yayımlanmıştır (I-II, Mekke, ts.). Muhammed el-Abbâdî, nikâh ve talâk bahislerinden seçtiği bazı kaideleri *Mecelletü Râbîtati'l-Ķudâti'l-Mağribiyye*'deki makalesinde neşretmiştir (sy. 4 [1383/1964], s. 16-23). 2. *el-Hakâ'îk ve'r-raĶâ'îk*. Tasavvufa dair en önemli eseri olup Abdülkâdir Zimâme'nin tahkikiyle *Mecelletü Da'veti'l-hakı'l-Mağribiyye*'de yayımlanmıştır (sy. 8 [1386/1966]). 3. *Amelü men tabbe li-men habbe*. Mübtediler için bir ders kitabı mahiyetinde olan eser dört kısımdan oluşmaktadır: Hadis, fıkıh kaideleri, ahlâk kaideleri ve hikmetli sözler. Eserin kavâid-i külliyyeye dair kısmı Muhammed b. el-Hâdî Ebû'l-Ecfân tarafından tahkik edilerek neşredilmiştir (Tunus 1997). 4. *el-Muhâdarât*. Çeşitli ilimlere ait söylev (muhâdara) ve münazaraları ihtiva eden eserin Mağrib'deki Mektebetü'z-zâviyeti'l-Hamziyye'de (Mecmû', nr. 282) bir nüshası bulunmaktadırlar.

Makkarî'nin kaynaklarda adı geçen diğer bazı eserleri de şunlardır: *en-Nazâ'irü'l-fıkhîyye*, *MaĶâle fi't-talkati'l-mümelleke*, *Hâşiye 'ale'l-Muhtaşari'l-fer'î* (İbnü'l-Hâcib'in Mâlikî fıkına dair *Câmî'u'l-ümmehâl*'inin hâşiyesidir), *Tekmilü't-TaĶîb 'alâ şâhibi't-Tehzîb* (Abdülhak b. Muhammed b. Hârûn es-Sehmî tarafından Berâzîlî'nin *et-Tehzîb fi'htîşâri'l-Müdevvenesi* üzerine hazırladığı *TaĶîbü't-Tehzîb*'in zeylidir), *İĶâmetü'l-mürîd*, *en-Necmü's-şakîb fimâ li'l-evliyâ' mine'l-menâkıb* (bu eserleri ve diğer bazı çalışmaları için bk. a.g.e., s. 102-118).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Hatîb, *el-İhâta*, II, 191-226; Nübâhî, *Târîhu Ķudâti'l-Endelûs*, Beyrut 1403/1983, s. 169-170; İbn Ferhûn, *ed-Dibâcû'l-müzheb*, II, 264-265; İbn Haldûn, *et-Ta'rif bi'bn Haldûn* (nşr. Muhammed b. Tâvî et-Tancî), Kahire 1951, s. 59-60; Mecârî, *Bernâmec* (nşr. Muhammed Ebû'l-Ecfân), Beyrut 1982, s. 119-122; Bedreddin el-Karâfî, *Teşîhu'd-Dibâc* (nşr. Ahmed eş-Şüteyvi), Beyrut 1403/1983, s. 246-248; İbnü'l-Kâdî, *Cezvetü'l-iktibâs*, Rabat 1973, I, 298-300; Ahmed Bâbâ et-Tinbüktî, *Neylû'l-ibtihâc*, Trablus 1408/1989, II, 420-427; Makkarî, *Nefhu't-Ķib*, V, 203-341; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, VI, 193-196; Kâdirî, *Neşrü'l-meşânî*, I, 292-293; Mahlûf, *Şeceretü'n-nûr*, I, 232; Abbas b. İbrâhim, *el-Ķâm*, IV, 382-408; Âdil Nüveyhiz, *Mucemû a'lâmi'l-Cezâ'ir*, Beyrut 1400/1980, s. 312-313; Hifnâvî, *Ta'rifü'l-halef bi-ricalî's-selef*, Beyrut 1402/1982, I, 500-509; Muhammed b. el-Hâdî Ebû'l-Ecfân, *el-İmâm Ebû Abdillâh Muhammed el-Makkarî et-Tilimsânî*, Trablus 1988.

MUHAMMED EL-HÂDÎ EBÛ'L-ECFÂN

MAKLÛB

(المقلوب)

Bir kelimedeki harflerin yerini değiştirilerek yapılan yeni kelime (bk. KALB).

MAKLÛB

(المقلوب)

İsnadda veya metindeki kelimeleri yerini değiştirilerek rivayet etmek anlamında hadis terimi.

Sözlükte "bir şeyin altını üstüne getirmek, çevirmek" anlamındaki kalb kökünden türeyen kelime, hadis terimi olarak "isnadında râvilerin isim veya neseplerinin, metninde ise kelime yahut ibarelerin yerini değiştirilerek rivayet edilen hadis" mânâsında II. (VIII.) yüzyıldan beri kullanılmaktadır. Bu tür hadislere ma'kûs da denmektedir. Bir hadisin metninde veya isnadında yanılarak yahut bilerek yapılan bu yer değiştirme işlemi, aynı sened ve metin içerisinde olabileceği gibi farklı hadislerin senedlerinin ve metinlerinin birbirine eklenmesiyle de meydana gelebilir. Bu durum bir hadisin senedini başka bir hadisin senedi olarak göstermek veya bir hadis metnini başka bir hadise ilâve etmek şeklinde gerçekleşir. Yer değiştirme isnadda yapılmışsa "maklûbü'l-isnâd", metinde meydana gelmişse "maklûbü'l-metin" adını alır. İsnad ve metinde kelimelerin yerini değiştirme işlemi yanılarak olabileceği gibi râvinin hadis bilgisini ve hâfıza gücünü denemek amacıyla da yapılabilmektedir. Bağdatlı muhaddislerin, 100 hadisin sened ve metinlerini birbirine karıştırarak Bağdat'a geldiğinde Muhammed b. İsmâil el-Buhârî'nin hadis bilgisini ve hâfıza gücünü ölçmek istedikleri bilinmektedir. Hadis âlimlerinin yalancılıkla itham ettiği Hammâd b. Amr en-Nasîbî'nin güvenilir isnadla Süheyl b. Ebû Sâlih'ten nakledilen, "Müşriklere rastladığınız zaman ilk olarak siz selâm vermeyiniz" hacisini A'meş'in rivayeti olarak göstermesi hadisin başka bir rivayeti olduğu izlenimini vermek için kasıtlı olarak değiştirmeye yöneliktir.

Allah'ın kıyamet gününde kendi gölgesi altında gölgelendireceği yedi sınıf kimsenin anlatıldığı Müslim'in rivayetinde altıncı kişinin "sol elinin verdiği sağ eli duymayacak şekilde gizlice sadaka veren kimse" olarak ifade edilmesi (Müslim,